

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК КРИТЕРІЙ ЛЮДИНОМІРНОСТІ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ СУБ'ЄКТІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Світлана Терещенко

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті висвітлюється феномен креативності з позиції людиномірного супроводу особистісного зростання майбутнього педагога. Автор розкриває сутність і зміст креативності, з'ясовує її значення для діяльності вчителя музики, аналізує наукові підходи до вивчення цього поняття, наголошує на важливості цієї особистісної якості в процесах становлення й самореалізації майбутнього вчителя музики в педагогічній діяльності.

Ключові слова:

особистість; креативність; людиномірність; особистісне зростання.

Анотация:

Терещенко Светлана. Креативность как критерий человекомерности личностного роста субъектов учебного процесса . В статье рассматривается феномен креативности с позиции человекомерности личностного роста будущего педагога. Автор раскрывает суть и содержание креативности, определяет её значение для деятельности учителя, анализирует научные подходы к изучению данного понятия, подчеркивает важность этого личностного качества для процессов становления и самореализации будущего учителя музыки в педагогической деятельности.

Ключевые слова:

личность; креативность; человекомерность; личностный рост.

Resume:

Tereshchenko Svetlana. Creativity as a criteria people-personal growth subjects of educational process.

Abstracts disclose the phenomenon of creativity from the perspective of People-personal growth of the future teacher. The author reveals the essence and content of creativity, importance to the activities of the teacher, the analyst provides scientific approaches to the study of this concept, it reveals the importance of this personal quality in the formation and self-realization of future teachers of music in educational activities.

Key words:

personality, creativity, people-personal growth.

Постановка проблеми. Людська особистість і процеси, що відбуваються в ній, зазнають сьогодні тиску цивілізаційних змін і динамічних перетворень. У зв'язку з цим виникає наукова проблема, що полягає в необхідності визначення умов і чинників формування й розвитку особистості людини й подолання цивілізаційних і культурних викликів, виходячи з реалій сьогодення.

У психологічних і педагогічних дослідженнях, присвячених проблемі формування особистості, акцентується увага на пошуку й розширенні можливостей формування й розвитку доведеної особистості. Це дає підстави для впровадження в сучасну психологію, освіту й виховання новітніх технологій, пов'язаних із навчанням і вихованням особистості – всебічно розвиненої, культурної, творчої, здатної до самореалізації. Для успішного формування окреслених якостей особистості необхідно творче вдосконалення наявних форм, методів, способів і засобів виховного впливу на людину як суб'єкта навчання.

Сьогодні, у процесі оновлення всіх сфер суспільного життя, освіта стає визначальним чинником розвитку людства. Саме тому важливими результатами освітніх процесів є розвиток особистості, який можна вважати показником рівня прогресу в державі, а також формування непересічної, мислячої, креативної особистості.

Аналіз історичних передумов виникнення поняття «особистість» свідчить про те, що кожна культурно-історична епоха по-своєму розглядала

людину та її місце у світі. Світогляд античності був космогонічним, тобто людина уявлялася частиною світу (космосу), складником загальної гармонії. Світогляд середньовіччя був теоцентричним, вважалося, що в центрі світу і над світом панує Бог (теос). Людина тут – раб Божий. Культура середньовіччя передусім є культом, а людина – служителем цього культу. Гуманісти Відродження вперше в історії західної культури проголосили антропоцентризм (антропос – людина), поставивши в центр світу особистість, яка поєднує в собі чуттєве, інтелектуальне й творче начала. Новим етапом у самопізнанні людства є епоха Просвітництва, де особистість – це втілення творчої спрямованості людини, а культура – звільнення людини через творчість. Представники романтичного напрямку у філософії XIX ст. (Йоган Фіхте, Фрідріх Шеллінг, Фрідріх Шлегель та ін.) проголошували культ особистості, що розглядалася як рідкісна й виняткова істота, яка має творчу інтуїцію. Трагічним гуманізмом, душевним болем, що його відчуває людська особистість, самотністю людини у світі сповнені праці філософів-екзистенціалістів Ф. Кафки, Л. Шестова, М. Бердяєва, Ж.-П. Сартра, А. Камю [12].

У психологічній науці немає загальноприйнятого визначення природи особистості. В епосі активного наукового вивчення проблем особистості можна умовно виділити два етапи. Перший охоплює період з кінця XIX до середини XX століття й частково збігається з періодом становлення класичної

психології. У цей час були сформульовані фундаментальні положення про особистість, сформовані головні напрями дослідження окресленої проблеми. Початок другого етапу досліджень проблем особистості припадає на другу половину ХХ століття, але й сьогодні ці дослідження є актуальними та значущими.

Поняття особистості тісно пов'язане з поняттями «людина», «індивід» та «індивідуальність». Поняття «людина» охоплює сукупність усіх людських якостей, незалежно від того, чи властиві вони конкретній людині. Людина – продукт і суб'єкт суспільно-історичної діяльності, єдність фізичного, психічного та духовного, генетично зумовленого й сформованого в процесі життєдіяльності. Під поняттям «індивід» розуміється людина як одинична природна істота, одиничний представник роду людського (*Homo Sapiens*).

Актуальним на сьогодні є дослідження креативної особистості майбутнього педагога з позиції людиномірності, яка у філософському аспекті трактується як необхідність і закономірність існування людини, виходячи з її певних уявлень про будову Всесвіту та про місце й роль особистості в ньому. Світ має людиномірний характер: з одного боку, у ньому створюються умови для існування людини, а з іншого – людина в його специфіці (розуміння якої також змінюється з часом) є умовою існування світу.

Людина за своєю природою є множинною єдністю й унікальною багатоманітністю. Будь-яка людина творить у собі певний великий світ, несе в собі власну внутрішню множинність [8, с. 52]. Саме тому орієнтирами сучасної освіти майбутнього педагога мають стати: акцентуація на вільному розвитку особистості, визнання самоцінності суб'єктів освітнього процесу, створення умов для творчої самореалізації особистості, вільний прояв особистісної множинності та людиномірний підхід до особистісного зростання. Адже наскільки розвинений в індивіді творчий рівень, настільки високим буде його культура й здатність до адаптації в освітньому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія особистості посідає в сучасних наукових дослідженнях і суспільній свідомості одне з центральних місць. Вона надає можливості для цілісного підходу, системного аналізу й синтезу психологічних функцій, процесів, станів, властивостей людини.

Наукові дослідження з питань креативності та її місця в структурі особистості створюють міцне підґрунтя у філософсько-методологічному, соціально-психологічному та педагогічному аспектах. Аналіз окресленої

проблематики дав змогу визначити теоретичну базу дослідження, складниками якої є:

– теорії розвитку особистості, її ціннісної свідомості та духовної культури, про що йдеться в роботах філософів і психологів, зокрема В. Аллахвердова, Г. Батищева, М. Басова, І. Беха, В. Біблер, Д. Богоявленської, Л. Божович, А. Брушлинського, Дж. Брунера, Л. Виготського, Дж. Гілфорда, В. Гінецинського, Н. Гнатко, Е. Григоренко, В. Дранкова, В. Дружиніна, В. Зінченко, Є. Ільєнкова, А. Карміна, Ю. Кулюткіна, Н. Лейтеса, П. Лесгафта, А. Лука, Я. Пономарьова, В. Просецького, А. Смирнова, Р. Стенберга, А. Субетто, Г. Сухобської, Б. Теплова, М. Холодної, В. Шадрикова, В. Юркевича, У. Штерна та ін.;

– теорії розвитку креативності (Г. Батищев, Д. Богоявленська, Дж. Гілфорд, В. Давидов, Н. Дружинін, А. Маслоу, К. Роджерс, П. Торренс, Я. Пономарьов, В. Шадриков, Л. Яременко та ін.), що дають змогу виявити параметри й показники креативності;

– ідеї щодо домінантної ролі мотивації в процесі формування креативності особистості (А. Брушлинський, Д. Богоявленська, А. Маслоу, К. Роджерс, А. Роу, С. Рубінштейн та ін.);

– концепції творчого розвитку особистості в освітньому процесі (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, В. Андреев, Г. Батищев, Т. Браже, Д. Богоявленська, Л. Виготський, Є. Галицьких, В. Зінченко, Ю. Кулюткін, І. Лернер, В. Лейбсон, А. Лук, Я. Пономарьов, Г. Сухобська, В. Ягункова та ін.);

– теорії розвитку творчої уяви, творчих здібностей особистості в класичних працях Ф. Буслаєва, В. Стоюніна, В. Острогорського, І. Анненського, Ц. Балталона, Д. Овсяннико-Куликовського, Н. Соколова, К. Бархіна, М. Рибникової, В. Голубкова, Н. Кудряшева.

Музично-педагогічні фундаментальні концепції формування творчої особистості сформульовано в дослідженнях педагогів-новаторів ХХ ст., зокрема Е. Абдуліна, Р. Апраксіної, Б. Асаф'єва, Д. Кабалевського, З. Кодая, А. Макаренка, М. Леонтовича, Д. Огороднова, К. Орфа, О. Ростовського, К. Стеценка, В. Сухомлинського, Ю. Юцевича) і сучасних фундаторів наукової музично-педагогічної думки (К. Завалко, А. Козир, О. Лобової, Л. Масол, Н. Миропольської, О. Олексюк, Г. Падалки, Н. Гуральник, Н. Сегеди, О. Сухомлинської, О. Щолокової та ін.).

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є розкриття сутності поняття особистості та феномена креативності як критерію особистісного зростання майбутнього педагога.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні вимоги суспільства, інформаційний прогрес, цивілізаційні зміни зумовлюють необхідність виховання особистості майбутнього педагога, яка здатна до створення та сприйняття нового, уявляє, бачить, розуміє, сприймає світ по-новому, діяльність якої має інноваційний характер. Така особистість спрямовує свою професійну педагогічну діяльність до креативного світосприйняття й створення власної індивідуальної позиції, що ґрунтується на нетрадиційних, творчих, інноваційних підходах до викладання своєї дисципліни.

До складу освітньої діяльності входять декілька компонентів: філософський, мотиваційний, креативний, операційний і рефлексивний. Новим серед них є креативний складник, що передбачає формування нового типу мислення й нового ставлення до процесу творчої реалізації особистості. Зміни в суспільному житті й соціальній парадигмі потребують уведення до наукового обігу нового поняття – «креативна особистість» (творчо-інноваційна особистість, здатна до успішної самореалізації та соціалізації в нестандартних соціальних умовах незалежної України) [9, с. 128].

В. Волканова вважає, що найважливішим елементом культури людства є творчість, а передумовою творчості – креативність, що розцінюється як особистісна здатність творити [5, с. 46].

Творчість, як явище, виникає в процесі становлення індивіда. Кожна потенційно обдарована людина не завжди сама прагне до нового, частіше її залучають до творчості. Творчість – процес багатосторонній, що охоплює й соціальне, і психічне, і фізіологічне. Творчість є продуктивною людською діяльністю, що породжує якісно нові матеріальні й духовні цінності. Креативність є необхідною умовою творчості. Якщо творчість розуміється як специфічний процес, що передбачає творення нового, то креативність розглядається як потенціал, внутрішній ресурс людини [13, с. 120].

Креативність означає насамперед особливий склад розуму, особливу якість розумових процесів. Творчістю народжені наука й мистецтво, створені всі винаходи людської цивілізації, форми життя людей. Прихильність до творчості – вищий прояв активності людини, здатність до створення чогось нового, оригінального, що може виявлятися в будь-якій сфері людської діяльності. Масштаб творчості може бути найрізноманітнішим, але завжди в результаті відбувається поява, відкриття чогось нового.

Креативність є тим, що безпосередньо стосується створення чогось нового, чого не існувало раніше: сам процес такого творення, продукт цього процесу, його суб'єкт (або суб'єкти), обставини, у яких перебігає творчий процес, чинники, що його детермінують та ін. [10, с. 110].

К. Завалко визначає креативність, як творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей, які належать до структури обдарованості як незалежний чинник [4, с. 183].

На думку Л. Яременко, креативність є характеристикою творчості в її дієвому вираженні, якістю особистості, здатної до творчої дії, що сприяє результативності творчості, відкритості новому досвіду [13, с. 118].

О. Дідик наголошує, що під час навчання в учнів активно розвивається уява, дар фантазування, творче мислення, допитливість, уміння спостерігати, порівнювати, критично й справедливо оцінювати свою діяльність [3, с. 10–12].

Ураховуючи положення концепції Дж. Гілфорда, що розглядає феномен креативності як універсальну творчу здібність, можемо виокремити її параметри, основою яких є здатність до генерування великої кількості різноманітних ідей, до оригінальності й нестандартності [1, с. 286].

Узагальнюючи наукові праці, присвячені проблемі креативності, Н.Пов'якель і Т.Розова особливо підкреслюють думки таких дослідників креативності, як В. Козленко й В. Моляко. Так, на переконання В. Козленко, креативність реалізується, з одного боку, у процесі творчості та являє собою її мотиваційну основу як суб'єктивну детермінанту, а з іншого – креативність залежить від особливостей і умов творчості як її об'єктивна детермінанта. Креативність є детермінантою творчого процесу й здібностей особистості. Як уважає В. Моляко, творчість – це така діяльність людини, унаслідок якої створюється щось нове, чого не існувало раніше, а продуктами творчості є не лише матеріальні цінності, а й нові думки, ідеї, рішення, які можуть і не знаходити відразу матеріального втілення [10].

Усі наведені підходи до визначення поняття креативності ґрунтуються на особистісному аспекті, адже креативність притаманна лише людині з високим рівнем мислення, уяви, спостережливості. На основі наведених тлумачень ми подаємо своє розуміння цього феномена, відповідно до якого креативність розглядається як інтегративна якість у структурі особистості людини, поєднання психічних властивостей (мислення, уяви,

спостережливості), які в процесі цілеспрямованого педагогічного впливу на їх формування набувають якостей асоціативно-образного мислення, творчої уяви та художньої спостережливості, що дають можливість суб'єктові навчання стати креативною особистістю, здатною витримати соціальні зміни та самовиразитися в майбутній професійній діяльності.

Зважаючи на те, що ХХІ століття стало періодом, коли ідеї змінюються швидше, ніж життя одного покоління, сьогодні недостатньо навчити учня чи студента лише сумі знань і забезпечити цим конкурентоспроможність його впродовж життя [6]. Необхідно надати особистості можливість самореалізуватися, а тому важливим у цьому контексті стає формування, розвиток і регуляція її індивідуально-особистісних якостей і креативних показників у процесі навчання.

Особливого креативного наповнення змісту педагогічної діяльності потребує професія майбутнього вчителя музики, специфіка предмета викладання якого має творчий характер. Творче начало особистості майбутнього вчителя музики є основним складником його педагогічної діяльності, будучи показником заохочення, мотивації, креативності в педагогічному підході до викладання мистецьких дисциплін.

У зв'язку з цим слушною нам видається думка професора Н. Сегеди, висловлена в монографії «Професійний розвиток викладача музичного мистецтва: історія, методологія, теорія». Науковець наголошує на визначній ролі професійного зростання викладача музичного мистецтва як педагогічного способу професійного розвитку й педагогічної форми впливу на стан того середовища та його об'єктів, де відбувається культурний процес системної реінтеграції, що веде до комплексної творчої еволюції особистості, професії та художньо-освітньої реальності вчителя [11, с. 164].

Людина живе повноцінним життям лише за умови, що вона залучена до справжньої пізнавально-практичної діяльності, у якій здатна якнайповніше використати весь спектр свого внутрішнього потенціалу, виявити багатогранність власної особистості [7, с. 54].

Висновки. Отже, головну роль у процесах формування й розвитку особистості відіграють виховання, навчання, освіта. Процес розвитку особистості стосується психологічного аспекту, а її цілеспрямоване формування – педагогічного. Формування, становлення й розвиток особистості триває впродовж усього життя людини в різних соціальних інститутах. Таким чином, створення середовища, що розвиває особистість, активне використання педагогічних технологій дають змогу сформувати особистість із високим рівнем професійної підготовки, здатну до самостійного осмислення навколишньої дійсності й свідомої участі в громадській діяльності.

Проблема творчого розвитку особистості є важливим складником формування сучасної людини, здатної до реалізації свого потенціалу на тлі безперервних цивілізаційних змін і соціальних перетворень. Тому однією з найважливіших і найскладніших проблем сучасної освіти є формування непересічної, творчої, креативної особистості. Істотного значення сьогодні набуває творче начало в людині, її інтелектуальний і творчий потенціал. Сучасна освіта повинна орієнтуватися на ціннісні, діяльнісні сторони особистості й на її пізнавальні, емоційні, психологічні можливості.

Дослідження проблеми формування креативної особистості майбутнього вчителя музики на сучасному етапі розвитку освіти є важливим і актуальним, адже суспільство потребує досвідчених, творчих, самодостатніх педагогів, здатних до самовиявлення й самореалізації в умовах практичної педагогічної діяльності.

Порушені в статті проблеми потребують подальшої розробки й дослідження.

Список використаних джерел

1. Гилфорд Д. Измерение творчества. Исследование в творчестве / Д. Гилфорд. – М. : Прогресс, 1967. – 437 с.
2. Григорович Л. Педагогика и психология: учеб. пособие / Л. Григорович, Т. Марцинковская. – М. : Гардарики, 2003. – 480 с.
3. Дідик О. В. Формування творчої особистості / О. В. Дідик // Мистецтво в школі. – 2010. – № 2. – С. 10–12.
4. Завалко К. Педагогічна інноватика в теорії та практиці музичної освіти: монографія / К. В. Завалко. – Черкаси : Друкарня «Черкаський ЦНП», 2013. – 520 с.
5. Інноваційні технології навчання від А до Я / упор. В. Волканова. – К. : Шкільний світ, 2011. – 96 с.

References

1. Gilford, D. (1967). *Measuring of creativity. Research in creativity*. Moscow: Progress. [in Russian].
2. Grigorovich, L.A., Martsinkovskaia, T. (2003). *Pedagogy and psychology: study guide*. Moscow: Gardariki. [in Russian].
3. Didik, O.V. (2010). Formation of creative personality. *Mystetstvo v shkoli*. 2. 10 — 12. [in Ukrainian].
4. Zavalko, K. (2013). *Pedagogical innovations in theory and practice of musical education: [monograph]*. Cherkasy: Drukarnia "Cherkaskiy TsNP". [in Ukrainian].
5. *Innovative teaching technologies from A to Z. [Comp. V. Volkanova]*. Kyiv: Shk.svit, 2011. [in Ukrainian].
6. Korsak, K. (2001). Pedagogy of 21st century: problems and prospects. *Novyi kolehium*. 4. 3-7. [in Ukrainian].

6. Корсак К. Педагогіка XXI століття: проблеми та перспективи / К. Корсак // Новий колегіум. – 2001. – № 4. – С. 3–7.
7. Людина і світ (Основи філософії): навчальний посібник в таблицях, схемах, коментарях / уклад. С. Ганаба. – Кам'янець-Подільський: Аксиома, 2004. – 108 с.
8. Морен Э. Образование в будущем: семь неотложных задач / Э. Морен // Синергетическая парадигма. Синергетика образования. – 2007. – № 2. – С. 24–96.
9. Петришин Л. Й. Змістовий аспект формування креативності майбутніх соціальних педагогів як запорука ефективності їх професійної діяльності / Л. Й. Петришин // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород: Goverla, 2014. – Вип. 30. – С. 127–131.
10. Пов'якель Н. Практична психологія креативності: навчальний посібник (для студентів психологічних спеціальностей) / Н. Пов'якель, Т. Розова. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – 321 с.
11. Сегада Н. А. Професійний розвиток викладача музичного мистецтва: історія, методологія, теорія: монографія / Н. А. Сегада. – Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 273 с.
12. Соловьев В. С. Философский словарь Владимира Соловьева / сост. Г. В. Беляев. – Ростов н/Д: Феникс, 1997. – 463 с.
13. Яременко Л. Креативність як творчість: спільне та відмінне / Л. Яременко // Вища освіта України. – 2010. – № 4. – С. 117–123.
7. *Man and the world (Basics of philosophy) : course book in tables, schemes, comments* (2004). Kamianets-Podilskii: Aksioma, 108 p. [in Ukrainian].
8. Moren, E. (2007). Education in future: seven urgent tasks. *Sinergeticheskaia paradigma. Sinergetika obrazovaniia*. 2. 24-96. [in Russian].
9. Petryshyn, L. Y. (2014). Content aspect of creativity formation in future social pedagogues as an efficiency guarantee of their professional activity. *Uzhgorod: Goverla. Naukovyi vsnik Uzhgorodskoho unIversytetu : Series: Pedagogy. Social work*. Uzhgorod: Goverla. 30. 127–131. [in Ukrainian].
10. Poviakel', N. I. (2010). *Practical psychology of creativity: course book (for psychology students)*. Kyiv: Vid-vo NPU imen M.P. Dragomanova. [in Ukrainian].
11. Sehada, N.A. (2011). *Professional development of the musical art teacher: history, methodology, theory: [monograph]*. Kyiv: NPU imeni M.P. Dragomanova. 273 p. [in Ukrainian].
12. Soloviev, V. S. (1997). *Filosofical dictionary of Vladimir Soloviev [Comp. G. V. Beliaev]*. Rostov n/D: Feniks.. [in Russian].
13. Yaremenko, L. (2010). Creativity as creative work: common and different. *Vyshcha osvita Ukrainie*. 4. 117-123. [in Ukrainian].

Рецензент: Аносов І.П. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Терещенко Світлана Веніамінівна

esfir08@mail.ru

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

вул. Леніна, 20, м. Мелітополь,

Запорізька обл., 72312, Україна

doi:10.7905/нвмдпу.v0i14.1097

Матеріал надійшов до редакції 10.03.2015 р.

Подано до друку 22.04.2015 р.